

KÖZPONTI
STATISZTIKAI
HIVATAL

NÓGRÁD MEGYE SZÁMOKBAN

2013

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9

Tartalom

Főbb jellemzők	2
1. Népeség, népmozgalom	4
2. Munkaerőpiac	6
3. Egészségügy, baleset	8
4. Szociális ellátás	10
5. Oktatás, kultúra	12
6. GDP, kutatás-fejlesztés	14
7. Gazdasági szervezetek, beruházás	16
8. Mezőgazdaság	18
9. Ipar, építőipar	20
10. Lakás	22
11. Turizmus, kereskedelem, vendéglátás	24
12. Környezet, infrastruktúra	26
Nógrád megyei portré	28
Adottságok	28
Társadalom	29
Gazdaság	32
Kiemelt értékeink	35
A Salgói vár és környéke	35
A Somoskői vár és környezete	38

Jelmagyarázat

- A megfigyelt statisztikai jelenség nem fordult elő.
- 0 A mutató értéke olyan kicsi, hogy kerekítve zérust ad.
- .. Az adat nem ismeretes.
- + Előzetes adat.
- ... Nem közölhető adat.

Megjegyzések

A 2013. évi adatok általában előzetesek.

A kiadványban felhasznált adatok csoportosítása mindig az adott év január 1-jei állapotának megfelelő területi beosztás szerint történt.

A részadatok összegei a kerekítések miatt eltérhetnek az összesen adatoktól.

A százalék- és viszonyszámok kiszámítása kerekítés nélküli adatok alapján történt.

A módszertani információk és a fogalmak magyarázata megtalálható a Központi Statisztikai Hivatal honlapján.

		Nógrád megye	
BP	Budapest	Megyeszékhely	Salgótarján
BÁ	Bács-Kiskun	Terület, km ²	2 545
BA	Baranya	Települések száma ^{a)}	131
		Ebből: város ^{a)}	6
BÉ	Békés	Népesség, ezer fő ^{a)}	198
		Városi népesség aránya, % ^{a)}	41,9
BO	Borsod-Abaúj-Zemplén	Népsűrűség, fő/km ²	78
CS	Csongrád	Foglalkoztatási arány, % ^{b)}	43,5
		Munkanélküliségi ráta, % ^{b)}	15,3
FE	Fejér	Alkalmazásban állók havi nettó átlagkeresete, forint ^{b)}	111 672
GY	Győr-Moson-Sopron	Öregségi átlagnyugdíj, forint ^{a)}	109 965
HA	Hajdú-Bihar	Tízezer lakosra jutó működő kórházi ágy ^{b)}	73
HE	Heves	Középiskolai tanulók száma a nappali oktatásban, fő ^{b)}	5 861
JÁ	Jász-Nagykun-Szolnok	Felsőfokú alap- és mesterképzésben részt vevők száma, fő ^{b) c)}	4 652
KO	Komárom-Esztergom	Egy főre jutó GDP, ezer forint ^{d)}	1 233
		A kutatás-fejlesztés ráfordításai a GDP százalékában ^{d)}	0,53
NÓ	Nógrád	Ezer lakosra jutó regisztrált vállalkozások száma ^{e)}	118
PE	Pest	Egy főre jutó beruházás, ezer forint ^{d)}	128
		Termőterület, ezer hektár ^{f)}	190
SO	Somogy	Egy főre jutó ipari termelés, ezer forint ^{b)}	845
SZ	Szabolcs-Szatmár-Bereg	Tízezer lakosra jutó épített lakás ^{b)}	2
TO	Tolna	Kereskedelmi szálláshelyen eltöltött vendégéjszaka, ezer ^{b)}	116
VA	Vas	Ezer lakosra jutó személygépkocsi ^{e)}	271
VE	Veszprém	Ezer lakosra jutó internet-előfizetés ^{b)}	201
		Autópályák, autóutak, km ^{b)}	–
ZA	Zala	Működtetett vasútvonalak, km ^{d)}	121

a) 2014. január 1-jei adat.

b) 2013. évi adat.

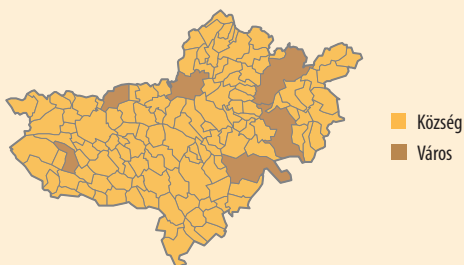
c) A megyében állandó lakóhellyel rendelkezők adata.

d) 2012. évi adat.

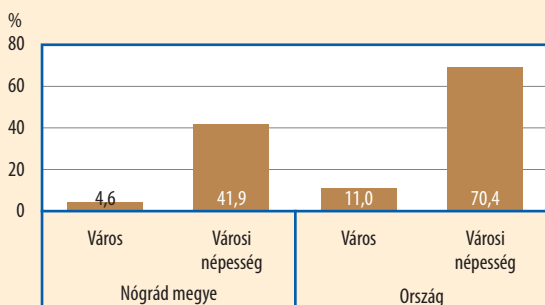
e) 2013. december 31-ei adat.

f) 2013. május 31-ei adat.

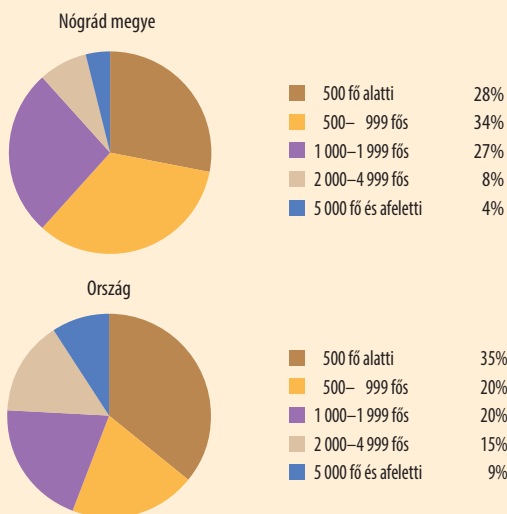
1. ábra A megye települései, 2014. január 1.

2. ábra A városok és a városi népesség aránya, 2014. január 1.

3. ábra A települések megoszlása népességnagyság-kategóriák szerint, 2013. január 1.

1. Népeség, népmozgalom

1.1. tábla A lakónépeség* alakulása és a főbb népmozgalmi események

Megnevezés	2011	2012	2013
Lakónépeség, január 1., ezer fő			
Férfi	97	97	96
Nő	105	106	105
Összesen	202	203	201
Ebből:			
megyeszékhelyen	37	38	37
többi városban	48	48	47
községekben	117	117	116
A lakónépeség korösszetétele, január 1., %			
14 évesek és fiatalabbak	14	14	14
15–64 évesek	67	68	67
65 évesek és idősebbek	18	18	18
Főbb népmozgalmi adatok			
Élveszületés, fő	1 590	1 630	1 706
Halálozás, fő	3 104	2 905	2 853
Házasságkötés, eset	594	582	636
Belföldi vándorlási különbözet, fő	-1 512	-857	-1 054

1.2. tábla A születéskor várható átlagos élettartam

(év)			
Nem	1990	2001	2012
Férfi	64,76	67,14	70,47
Nő	73,88	75,97	77,71

1.3. tábla Átlagéletkor

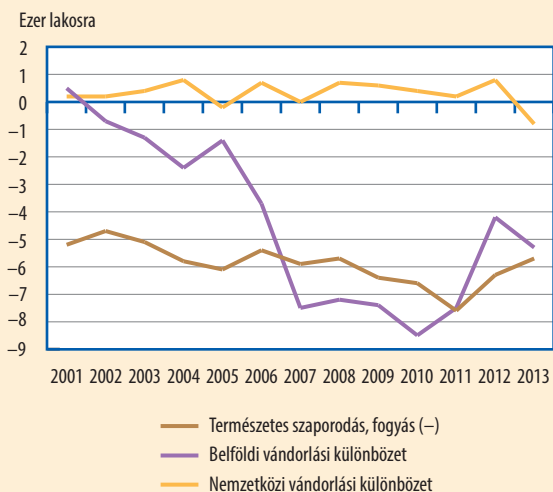
(év)			
Nem	1990	2001	2013
Férfi	36,1	37,6	40,2
Nő	39,5	41,8	44,8

* A 2011. január 1-jei lakónépeség a 2001. évi népszámlálás alapján, a 2012. és 2013. január 1-jei lakónépeség a 2011. évi népszámlálás alapján továbbvezetett adat.

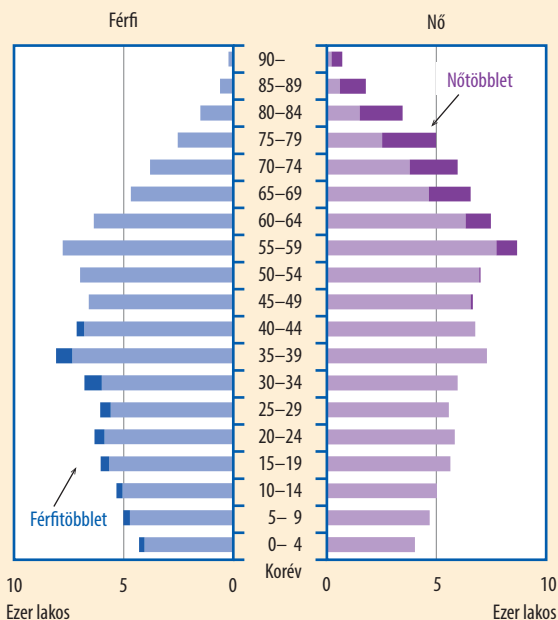
1. Ezer lakosra jutó természetes fogyás, 2013

(‰)

1.1. ábra A népességszámot alakító népmozgalmi események arányszámai

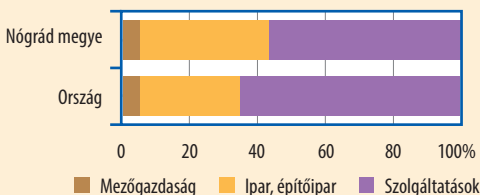
1.2. ábra A népesség száma nem és életkor szerint, 2013. január 1.

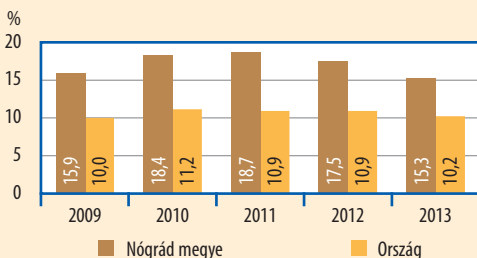
2.1. tábla A 15–74 éves népesség gazdasági aktivitása*

Megnevezés	2011	2012	2013
Foglalkoztatott, ezer fő	61,0	64,1	65,1
Ebből:			
középfokú végzettségű	44,2	44,2	44,3
diplomás	8,1	10,7	11,5
férfi	32,9	35,0	34,8
Munkanélküli, ezer fő	14,1	13,6	11,8
Ebből:			
legalább egy éve munkát keres	9,1	8,9	7,0
férfi	8,3	8,5	6,9
Gazdaságilag nem aktív, ezer fő	78,9	74,0	72,7
Ebből:			
szeretne dolgozni	15,9	15,8	14,5
nappali tagozatos tanuló	14,2	13,3	12,5
Aktivitási arány, %	48,7	51,2	51,4
Foglalkoztatási arány, %	39,6	42,3	43,5
Munkanélküliségi ráta, %	18,7	17,5	15,3

2.1. ábra A foglalkoztatottak megoszlása összevont nemzetgazdasági ágak szerint, 2013*

2.2. ábra A 15–74 éves népesség munkanélküliségi rátája*

* A KSH munkaerő-felmérése alapján.

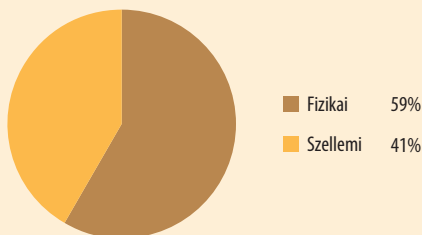
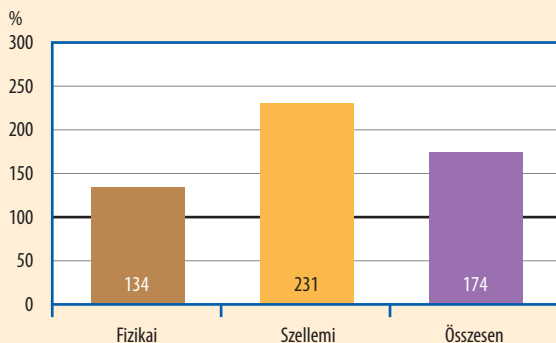
2. A 15–74 éves népesség foglalkoztatási aránya, 2013

(%)

2.2. tábla Havi bruttó átlagkereset állománycsoportok szerint*

Állománycsoport	2011	2012	2013
Forint/hó			
Fizikai foglalkozású	122 892	131 609	131 192
Szellemi foglalkozású	209 154	217 959	226 133
Összesen	162 574	169 666	170 491
Előző év=100,0			
Fizikai foglalkozású	108,7	107,1	99,7
Szellemi foglalkozású	101,7	104,2	103,8
Összesen	106,2	104,4	100,5

2.3. ábra A teljes munkaidőben alkalmazásban állók számának megoszlása állománycsoportonként, 2013***2.4. ábra** A teljes munkaidőben alkalmazásban állók bruttó átlagkeresete a minimálbér százalékában állománycsoportonként, 2013*

* Az évközi intézményi munkaügyi-statisztikai adatgyűjtési rendszer alapján.

3.1. tábla Háziiorvosi, házi gyermekorvosi ellátottság

Megnevezés	2000	2011	2012
Háziiorvos és házi gyermekorvos összesen	139	128	126
Egy háziiorvosra és házi gyermekorvosra jutó lakos, fő	1 594	1 554	1 593
Egy háziiorvosra jutó betegforgalom	10 776	12 969	12 690
Egy házi gyermekorvosra jutó betegforgalom ^{a)}	7 858	7 878	7 415

^{a)} Tanácsadás nélkül.

3.2. tábla Fekvőbeteg-ellátás

Megnevezés	2000	2012	2013
Működő kórházi ágyak száma	1 533	1 440	1 440
Működő kórházi ágyak tízezer lakosra jutó száma	71	72	73
Elbocsátott betegek száma, ezer	48	38	38
Ápolás átlagos tartama, nap	8	9	9
Ágykihasználás, %	73	66	68
Egynapos kórházi ellátás, ezer eset	..	2	3

3.3. tábla A járóbeteg-szakellátás leglátogatottabb rendeléseinek főbb adatai, 2012* (ezer)

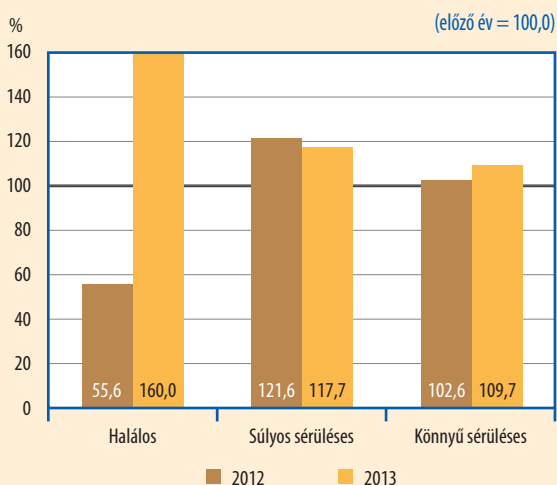
Megnevezés	Megjelenési eset	Beavatkozás	Teljesített szakorvosi munkaóra
Belgyógyászat	59	148	16
Sebészet	37	110	10
Képkalkító diagnosztika	110	270	24
Laboratóriumi diagnosztika	172	2 227	6
Fizioterápia	103	614	0
Reumatológia	38	184	8
Tüdőgyógyászat	37	112	14
Fül-, orr-, gégegyógyászat	27	92	7
Szemészet	35	212	10

* A MÁV adataival együtt. Az adatok csak a magyar biztosítás alapján végzett ellátásokat tartalmazzák.

3. A balesetet szenvedett személyek számának változása 2012 és 2013 között (%)

3.4. tábla Személy sérüléses közúti közlekedési balesetek és a balesetet szenvedett személyek

Megnevezés	2000	2012	2013
Balesetek			
Halálos	17	5	8
Súlyos sérüléses	112	62	73
Könnyű sérüléses	200	155	170
Összesen	329	222	251
Balesetet szenvedett személyek			
Meghalt	20	6	8
Súlyosan megsérült	139	75	88
Könnyen megsérült	312	215	255
Összesen	471	296	351

3.1. ábra A közlekedési balesetek számának alakulása**3.5. tábla** Munkabalesetek

Megnevezés	2000	2012	2013
Összesen	850	308	292
Ebből:			
halálos	–	–	2
csonkulásos	7	5	8
súlyos	3	1	2

4.1. tábla A nyugdíjban, ellátásban, járadékban és egyéb járandóságban részesülők, január

Megnevezés	2012	2013	2014
Ellátottak száma, fő			
Összesen	63 411	62 195	60 602
Ebből:			
öregségi nyugdíj	42 811	43 462	44 173
megváltozott munkaképességűeknek járó ellátás	9 783	9 180	8 669
Havi teljes ellátás átlagos összege, forint/fő			
Összesen	89 431	96 165	98 917
Ebből:			
öregségi nyugdíj	99 806	107 135	109 965
megváltozott munkaképességűeknek járó ellátás	60 101	63 234	64 013

4.2. tábla Bölcsődei ellátás, december 31.

Megnevezés	2011	2012	2013
Működő bölcsőde	3	5	5
Működő férőhely	122	146	146
Kisgyermeknevelő	29	28	26

4.3. tábla Alap- és nappali ellátásban részesülők

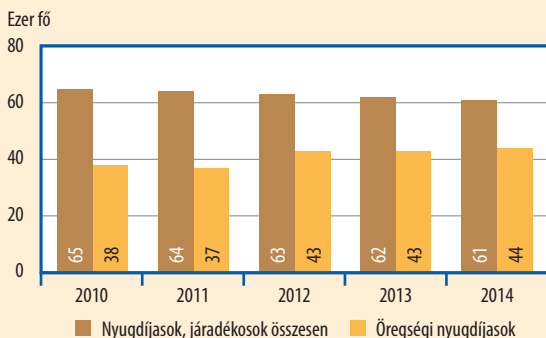
Megnevezés	2011	2012	2013
Idősek nappali ellátása	848	816	722
Szociális étkeztetés	4 148	4 077	4 007
Házi segítségnyújtás	2 284	3 017	2 412

4.4. tábla Gyermekvédelmi szakellátásban részesülők

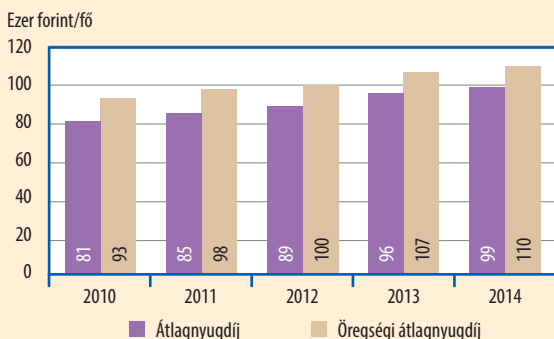
Megnevezés	2011	2012	2013
Gyermekotthonban nevelt kiskorú	150	153	149
Nevelőszülőnél nevelt kiskorú	95	100	110
Ápolást, gondozást nyújtó intézményben nevelt kiskorú	6	8	8
18 éves és idősebb gondozott	52	38	27
Összesen	303	299	294

4. Öregségi nyugdíjasok a népesség százalékában, 2014. január

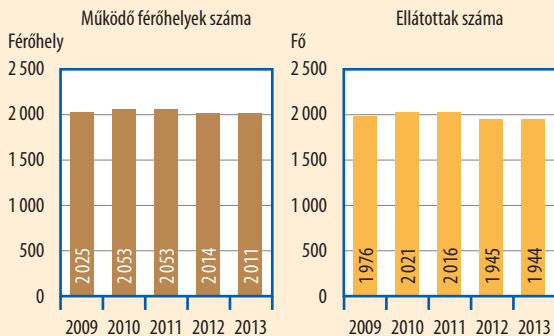
4.1. ábra A nyugdíjban, ellátásban, járadékban és egyéb járandóságban részesülők száma, január*

4.2. ábra Átlagnyugdíjak, január*

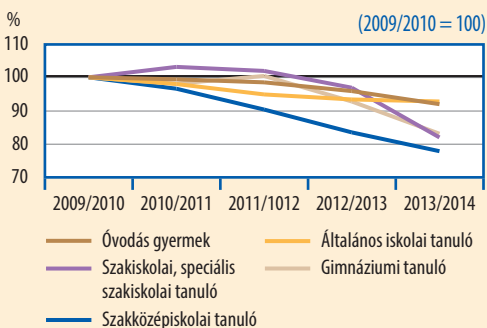
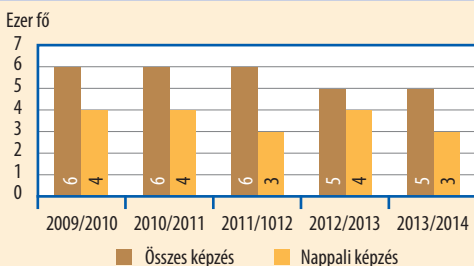
4.3. ábra A tartós és az átmeneti elhelyezést nyújtó intézmények főbb adatai

* A nyugdíjrendszer 2012. évi átalakítása miatt a 2012 előtti és utáni időszak adatainak összehasonlíthatósága erősen korlátozott.

5.1. tábla A köznevelési intézmények főbb adatai a nappali oktatásban, 2013/2014

Intézmény	Feladat- ellátási hely	Gyermek, tanuló	Egy gyermek- csoportra/ osztályra	Egy pedagógus- ra
			jutó gyermek, tanuló	
Óvoda	138	6 158	21	10
Általános iskola	112	15 239	18	10
Szakiskola, speciális szakiskola	17	1 993	19	9
Gimnázium	20	2 636	27	11
Szakközépiskola	17	3 225	25	12

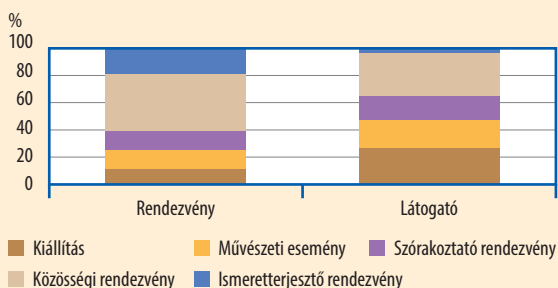
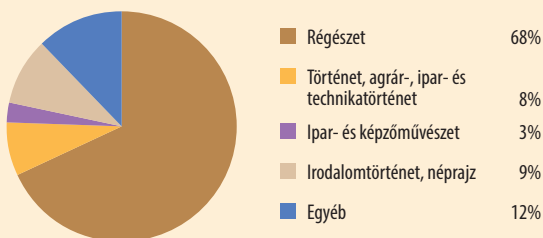
5.1. ábra Óvodai nevelésben, iskolai oktatásban részesülők a nappali oktatásban

5.2. ábra A felsőfokú alap- és mesterképzésben részt vevő hallgatók száma*

* A megyében állandó lakóhellyel rendelkezők. A főiskolai szintű, az egyetemi szintű és az osztatlan képzésben részt vevőkkel együtt.

5. Az ezer lakosra jutó általános iskolai tanulók száma a nappali oktatásban, 2013/2014

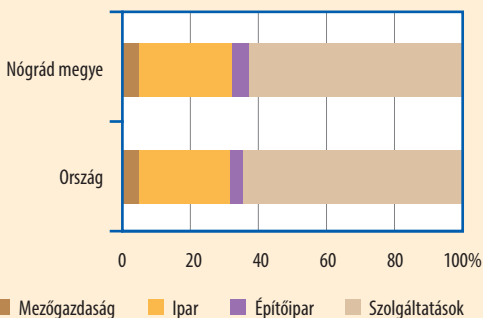
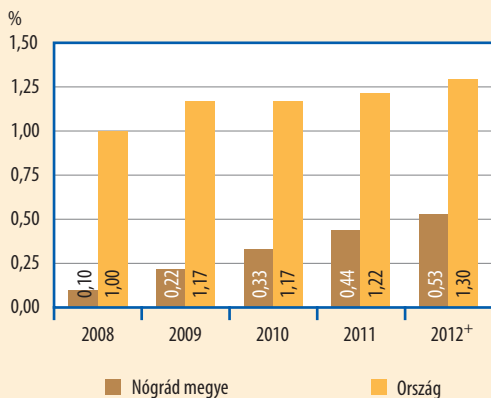
5.2. tábla A kulturális intézmények főbb adatai

Megnevezés	2011	2012	2013
Közművelődési intézmények			
Száma	75	69	96
Rendezvények száma	2 049	2 000	2 982
Látogatók száma, ezer	492	367	431
Muzeális intézmények			
Száma	12	12	12
Kiállítások száma	93	74	90
Látogatók száma, ezer	64	81	86
Települési könyvtárak			
Szolgáltatóhelyek száma	125	127	129
Beiratkozott olvasók száma, ezer	36	37	39
Könyvtári egységek száma, ezer	1 203	1 218	1 186
Kölcsönzött könyvtári egységek száma, ezer	386	396	376

5.3. ábra Közművelődési intézmények rendezvényeinek és látogatóinak megoszlása, 2013**5.4. ábra A múzeumok leltározott tárgyi állományának megoszlása gyűjtemények szerint, 2013**

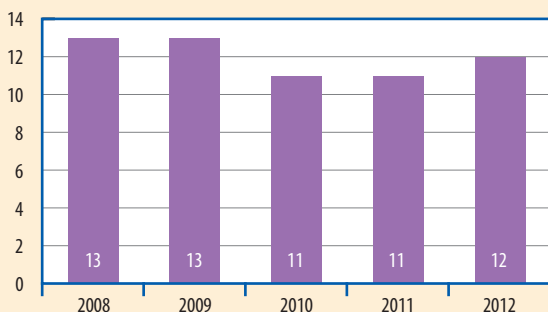
6.1. tábla A bruttó hazai termék alakulása

Megnevezés	2000	2005	2011	2012 ⁺
GDP piaci beszerzési áron, milliárd forint	160	242	245	249
Egy főre jutó GDP				
Ezer forint	720	1 123	1 222	1 233
Az országos átlag százalékában	56	51	44	44

6.1. ábra A bruttó hozzáadott érték megoszlása
főbb nemzetgazdasági ágak szerint, 2012⁺6.2. ábra A kutatás-fejlesztés ráfordításai
a GDP százalékában6. Egy főre jutó GDP vásárlóerő-paritáson az EU-27 átlagának százalékában, 2012⁺

6.3. ábra A kutató-fejlesztő helyek száma

6.2. tábla A kutató-fejlesztő helyeken dolgozók létszáma

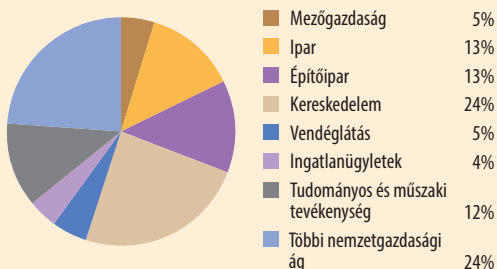
Megnevezés	2010	2011	2012
Tényleges létszám	182	189	177
Ebből:			
kutató-fejlesztő	69	58	50
segédszemélyzet	96	37	29
Az MTA tagja és a tudomány doktora vagy kandidátusa, PhD-, DLA-fokozattal rendelkező	7	6	6
Számított létszám ^{a)}	156	145	150
Ebből:			
kutató-fejlesztő	59	44	42
segédszemélyzet	80	32	24

^{a)} A kutatásra, kísérleti fejlesztésre fordított munkaidő arányában teljes munkaidejű dolgozókra átszámított adatok.

7.1. tábla A regisztrált gazdasági szervezetek száma, december 31.

Megnevezés	2011	2012	2013
Társas vállalkozás	5 344	5 229	5 103
Ebből:			
korlátolt felelősségű társaság	3 361	3 389	3 345
részvénytársaság	35	33	34
betéti társaság	1 744	1 608	1 489
Önálló vállalkozó	17 655	17 821	18 248
Ebből:			
főfoglalkozású	5 530	5 528	5 624
mellékfoglalkozású	7 112	7 412	7 758
Vállalkozás összesen	22 999	23 050	23 351
Nonprofit szervezet	2 204	2 229	2 286
Költségvetési és egyéb szervezet	581	546	510
Összesen	25 784	25 825	26 147

7.1. ábra A regisztrált társas vállalkozások megoszlása nemzetgazdasági ágak szerint, 2013. december 31.

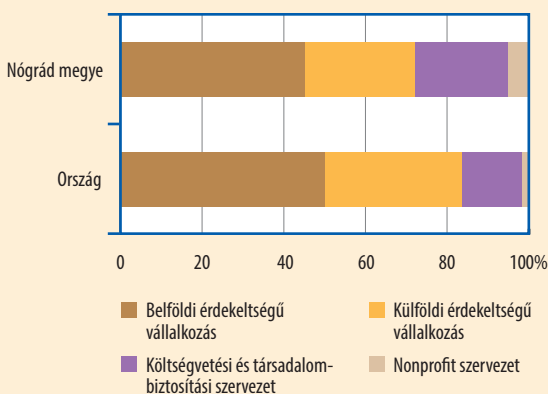
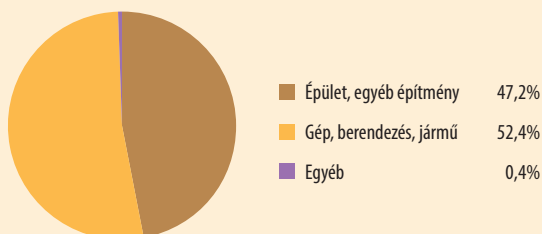
7.2. tábla A regisztrált társas vállalkozások száma létszám-kategória szerint, december 31.

Létszám-kategória, fő	2011	2012	2013
0– 9	5 008	4 901	4 788
10– 49	276	268	259
50–249	49	50	47
250–	11	10	9
Összesen	5 344	5 229	5 103

7. Ezer lakosra jutó regisztrált vállalkozás, 2013. december 31.

7.3. tábla A beruházások* teljesítményértéke és volumenindexe a kiemelt nemzetgazdasági ágakban, 2012

Nemzetgazdasági ág	Milliárd forint	Előző év = 100,0
Mezőgazdaság	1,8	190,0
Ipar	11,1	92,8
Kereskedelem	1,6	73,4
Szállítás és raktározás	3,5	110,4
Információ és kommunikáció	1,1	129,8
Ingatlanügyletek	0,6	101,6
Adminisztratív szolgáltatás	0,2	61,5
Közigazgatás	2,4	115,3

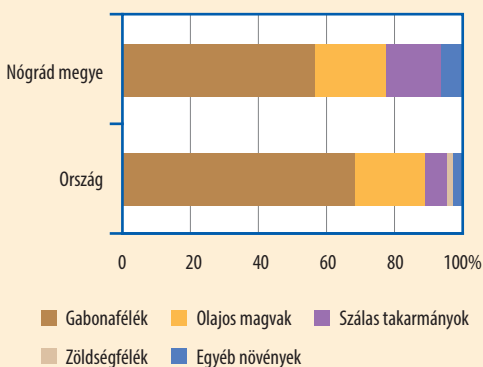
7.2. ábra A beruházások megoszlása* gazdálkodási forma szerint, 2012**7.3. ábra** A beruházások megoszlása* anyagi-műszaki összetétel szerint, 2012

* A beruházás helye szerint.

8.1. tábla A földterület művelési ágak szerint, május 31.

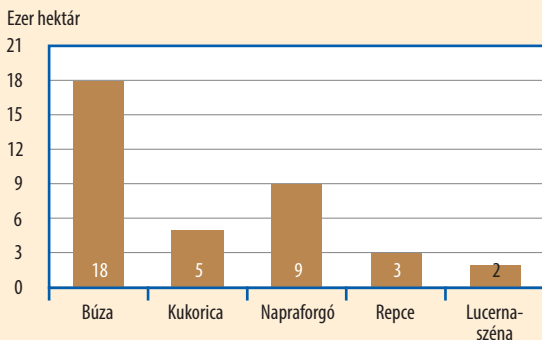
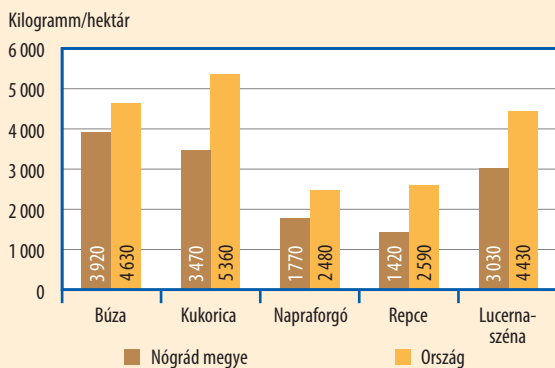
Művelési ág	2000	2013	
	hektár	2000=100,0	
Szántó	81 539	62 062	76,1
Konyhakert	3 913	2 920	74,6
Gyümölcsös	2 029	2 263	111,5
Szőlő	1 206	635	52,7
Gyep	33 051	23 273	70,4
Mezőgazdasági terület	121 738	91 153	74,9
Erdő	94 430	99 098	104,9
Nádas	199	193	97,0
Halastó	1	36	36-szoros
Termőterület	216 368	190 480	88,0
Művelés alól kivett terület	37 862	61 783	163,2
Összesen	254 230	252 263	99,2

8.1. ábra A főbb szántóföldi növénycsoportok aránya a vetésterületből, 2013. május 31.

8. A mezőgazdaság aránya a bruttó hozzáadott értékből, 2012

(%)

8.2. ábra A főbb szántóföldi növények betakarított területe, 2013**8.3. ábra** A főbb szántóföldi növények termésátlaga, 2013**8.2. tábla** Az állattenyésztés főbb mutatói, 2013. december 1.

Megnevezés	Szarvasmarha	Sertés	Juh	Tyúk
Főbb gazdasági haszonállatfajok állománya				
Nógrád megye, ezer egyed	15	7	12	257
Az országos százalékában	1,9	0,2	1,0	0,9
Száz hektár mezőgazdasági területre jutó egyed				
Nógrád megye	16	8	13	282
Ország	14	55	23	536

KO 7 351

GY 5 859

FE 4 476

VA 3 208

BO 3 076

JÁ 2 984

HE 2 821

BA 2 807

HU 2 391

VE 2 157

BP 2 044

ZA 2 023

PE 1 713

CS 1 641

TO 1 592

SO 1 379

HA 1 287

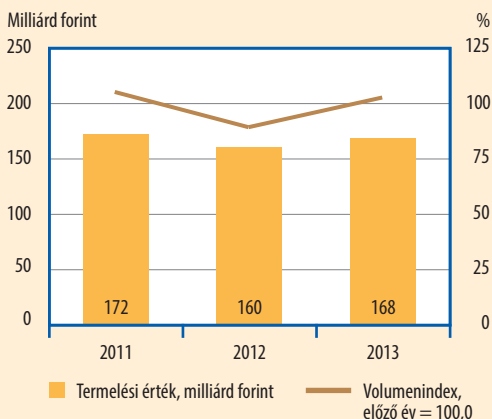
BÉ 1 010

SZ 980

NÓ 845

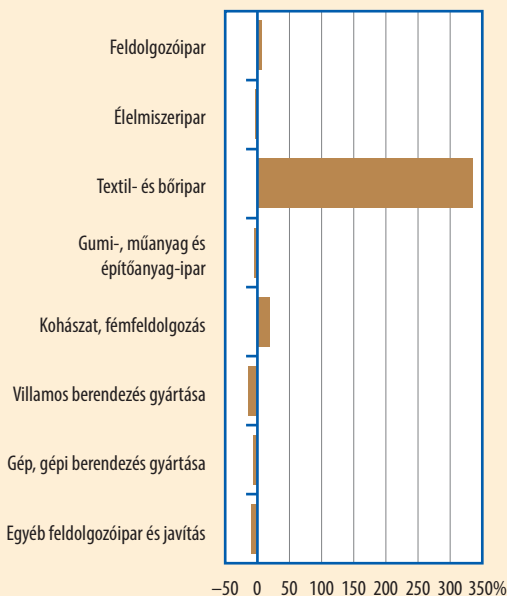
BA 841

9.1. ábra Az ipari termelés értéke és volumenindexe*

* A 4 főnél többet foglalkoztató vállalkozások telephely szerinti adatai alapján.

9.2. ábra A főbb feldolgozóipari ágazatok termelési volumenének változása az előző évhez képest, 2013*

* A 49 főnél többet foglalkoztató vállalkozások székhely szerinti adatai alapján.

9. Egy főre jutó ipari termelés értéke, 2013*

(ezer forint)

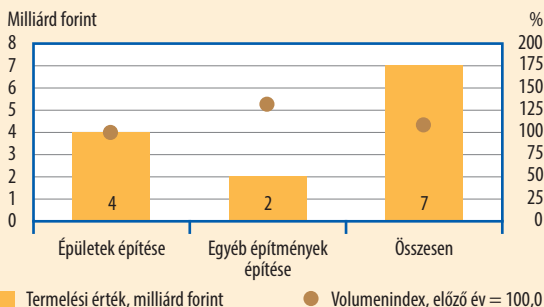
* A 4 főnél többet foglalkoztató vállalkozások telephely szerinti adatai alapján.

9.1. tábla A feldolgozóipar főbb ágazatainak jellemzői, 2013*

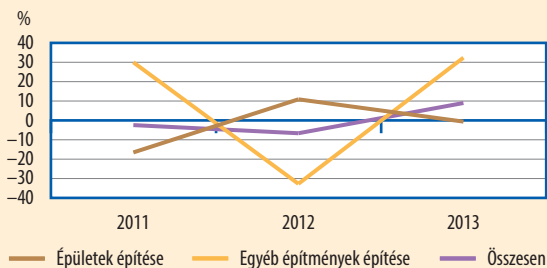
(%)

Ágazat	Termelés	Alkalmazás- ban állók	Export részaránya az összes értékesítésből
	megoszlása		
Feldolgozóipar	100,0	100,0	88,1
Ebből:			
élelmiszeripar	6,5	7,6	82,8
textil- és bőripar	6,5	10,8	85,9
gumi-, műanyag és építőanyag- ipar	10,9	6,7	69,2
kohászat, fémfeldolgozás	15,0	20,1	71,9
villamos berendezés gyártása	13,7	18,9	93,9
gép, gépi berendezés gyártása	28,6	12,1	99,7
egyéb feldolgozóipar és javítás	4,0	10,8	89,6

* A 49 főnél többet foglalkoztató vállalkozások székhely szerinti adatai alapján.

9.3. ábra Az építőipari termelés értéke és volumenindexe, 2013*

* A 4 főnél többet foglalkoztató vállalkozások székhely szerinti adatai alapján.

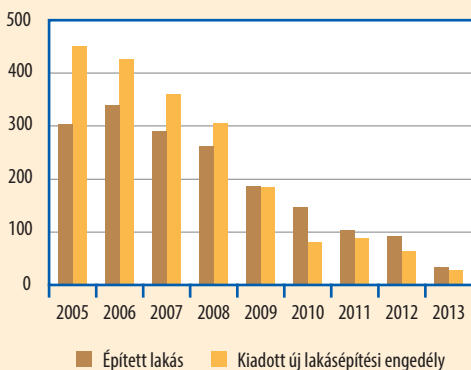
9.4. ábra Az építőipari termelés volumenének változása az előző évhez képest*

* A 4 főnél többet foglalkoztató vállalkozások székhely szerinti adatai alapján.

10.1. tábla Lakásállomány, laksűrűség, január 1.

Megnevezés	2012	2013	2014
Lakásállomány	89 217	89 285	89 302
Ebből:			
1 szobás	7 927	7 919	7 913
2 szobás	33 941	33 947	33 941
3 szobás	30 450	30 473	30 481
4 és több szobás	16 899	16 946	16 967
Száz lakásra jutó személy	227	227	222

10.1. ábra Az épített lakások és a kiadott építési engedélyek számának alakulása

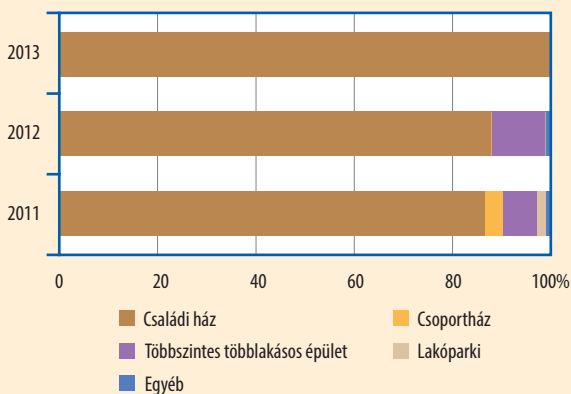
10.2. tábla Az épített és a megszűnt lakások

Megnevezés	2011	2012	2013
Épített lakások száma	104	91	34
Ebből:			
természetes személy által	101	88	32
vállalkozás által	3	3	–
Átlagos alapterület, m ²	128	119	122
Megszűnt lakások száma	31	23	17

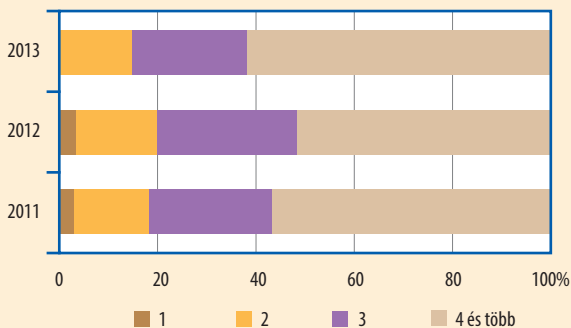
10. Tízezer lakosra jutó épített lakás, 2013

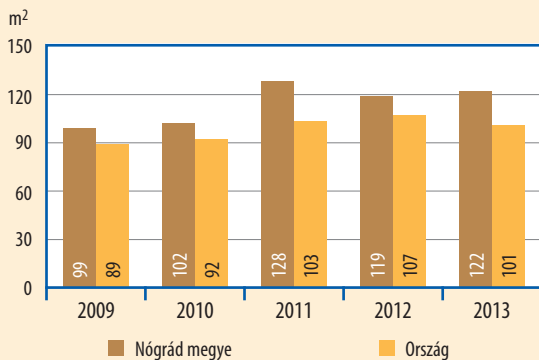
10.2. ábra Az épített lakások megoszlása építési forma szerint

10.3. ábra Az épített lakások megoszlása szobaszám szerint

10.4. ábra Az épített lakások átlagos alapterülete

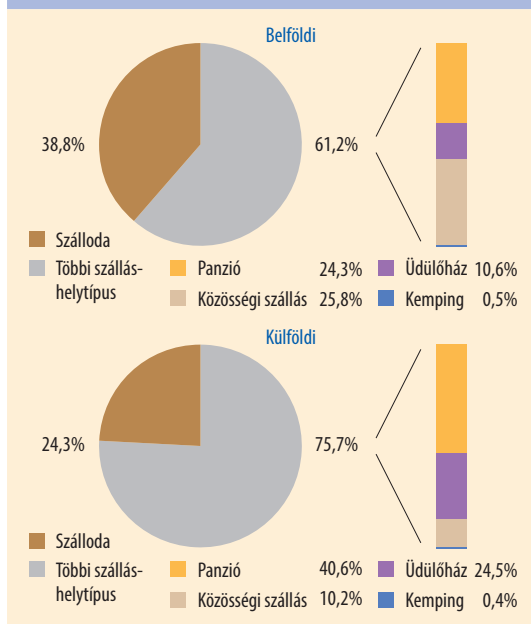

11.1. tábla A szálláshelyek kapacitása és vendégforgalma

Megnevezés	2011	2012	2013
Kereskedelmi szálláshelyek			
Egységek száma ^{a)}	68	66	62
Férőhelyek száma ^{a)}	3 477	3 752	3 347
Vendégek száma	46 486	42 167	49 106
Ebből: külföldi	3 394	3 401	3 316
Vendégéjszakák száma	107 097	95 934	116 014
Ebből: külföldi	10 374	11 812	10 728
Egyéb szálláshelyek			
Vendéglátók száma ^{b)}	259	256	246
Férőhelyek száma ^{b)}	2 025	2 184	2 091
Vendégek száma	13 937	13 174	13 133
Ebből: külföldi	519	575	469
Vendégéjszakák száma	39 049	37 570	39 239
Ebből: külföldi	1 502	3 886	1 905

^{a)} Július 31-én.^{b)} December 31-én.

11.1. ábra A kereskedelmi szálláshelyek vendégéjszakáinak szálláshelytípusok szerinti összetétele, 2013

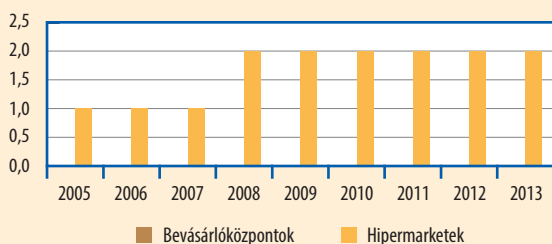
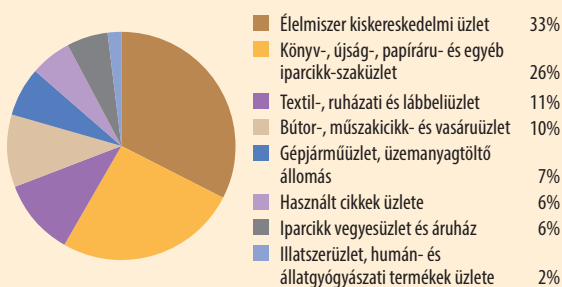

11. A férőhelyek kapacitáskihasználtsága a kereskedelmi szálláshelyeken, 2013 (%)

11.2. tábla A kiskereskedelmi üzletek adatai az év végén

Megnevezés	2011	2012	2013 ^{a)}
Száma összesen	2 600	2 580	2 417
Ebből:			
bevásárlóközpontban működő	–	–	–
hipermarketben működő	39	43	43
Alapterület összesen, ezer m²	266	271	252
Átlagos alapterület, m ²	102	105	104

^{a)} A 2013. július 1-jétől alakult nemzeti dohányboltok adatai nélkül.

11.2. ábra A bevásárlóközpontok és hipermarketek számának alakulása**11.3. ábra** A kiskereskedelmi üzletek megoszlása üzlet-típusonként, 2013. december 31.**11.3. tábla** Vendéglátóhelyek üzlettypusok szerint

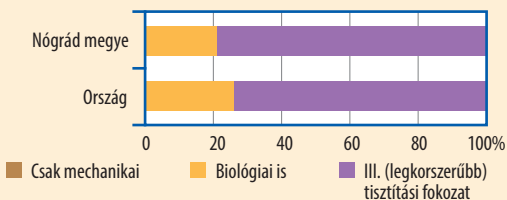
Megnevezés	2011	2012	2013
Étterem, büfé	332	329	304
Cukrászda	51	54	54
Italüzlet és zenés szórakozóhely	453	435	420
Munkahelyi, rendezvényi és köz- étkeztetést végző vendéglátóhely	150	138	131
Összesen	986	956	909

12.1. tábla Környezetvédelmi beruházások és folyó környezetvédelmi ráfordítások*

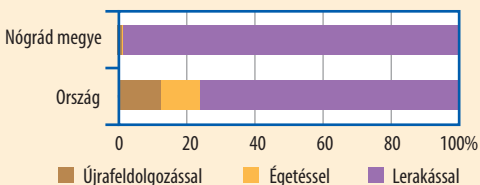
	(millió forint)		
Megnevezés	2010	2011	2012
Közvetlen beruházások	618	140	19
Integrált beruházások	11	11	17
Összesen	629	150	36
Szervezetten belüli, folyó ráfordítások	690	250	732
Külső szolgáltatóknak fizetett díjak	385	406	385

* A 99 főnél többet foglalkoztató gazdálkodó szervezetek esetében, a beruházó székhelye szerint.

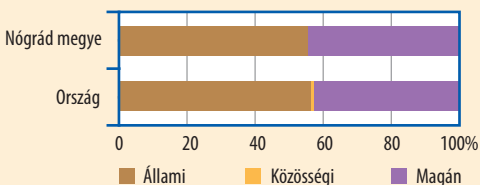
12.1. ábra A tisztított szennyvíz megoszlása tisztítási fokozat szerint, 2012

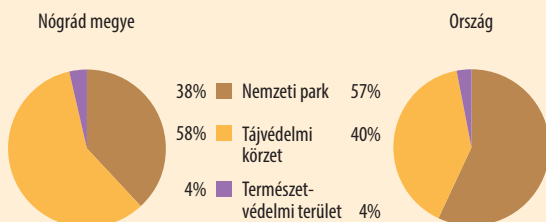
12.2. ábra A hulladék kezelése, ártalmatlanítása, 2013

12.3. ábra Az erdőterület megoszlása tulajdoni jelleg szerint, 2013

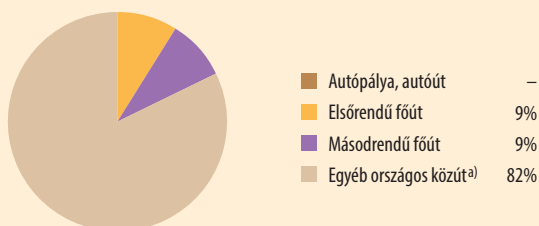
12. Ezer lakosra jutó személygépkocsi, 2013

12.4. ábra Az országos jelentőségű védett területek összetétele, 2013**12.2. tábla** Információ, kommunikáció

Megnevezés	2011	2012	2013
Postai szolgáltatóhelyek száma	110	110	110
Távbeszélő fővonalak	51 444	45 156	53 272
Ezer lakosra jutó távbeszélő fővonal	254	225	269
Kábeltelevízió hálózatba bekapcsolt lakás	39 383	41 864	41 618
Ezer lakosra jutó kábeltelevízió hálózatba bekapcsolt lakás	194	209	210
Internet-előfizetések száma	35 053	37 129	39 832

12.3. tábla Személygépkocsi-állomány

Megnevezés	2011	2012	2013
Személygépkocsi	53 076	52 965	53 730
Ebből: benzinüzeműek aránya, %	81	80	78
Ezer lakosra jutó személygépkocsi	262	264	271

12.5. ábra Országos közutak megoszlása útjelleg szerint, 2013

a) Összekötő, bekötő-, állomáshoz vezető, autópályára és autóútra fel-, illetve levezető út.

Nógrád megyei portré

Adottságok

Magyarország területének 2,7%-át Nógrád megye (2545 km²) foglalja el. Az ország északi részén fekszik, Pest, Heves és Borsod-Abaúj-Zemplén megye, illetve Szlovákia határolja. A legkisebb népességű megye hazánkban.

Térszerkezetének, külső és belső kapcsolatrendszerének elsősorban a domborzat a meghatározója. A területén négy hegység kapcsolódik egymásba. Keletről a Mátra, nyugatról a Börzsöny, északról a Karancs-Medves hegyvidék övezi, a többi részét a Cserhát hegység uralja. A legmagasabb pontja a Börzsönyben fekvő Csóványos hegy (938 m), a legalacsonyabb az Ipoly mentén, a szlovák-magyar határnál (Parassapuszta környékén) található.

Magyarország területi egységei közül Nógrádban a legmagasabb (40%) az erdőterületek aránya. A megyében ezer lakosra 507 hektár erdőterület jutott 2012-ben, az országos érték 2,4-szerese. A megyében 2012-ben az országos jelentőségű védett természeti terület nagysága 24 683 hektár volt, ebből 19 107 hektár erdő. A védett természeti terület az országos 2,9%-a, ezen belül az erdő 4,5%. Területe forrásokban, vízfolyásokban gazdag, jelentősebb folyói a Zagyva, az Ipoly, a Tarna és a Galga.

Nemzetközi ismertséggel rendelkezik az Európa Diplomával elismert Ipolytarnóci Ősmaradványok Természetvédelmi Terület.

Az UNESCO kulturális és természeti Világörökségi Listára 1987-ben a magyarországi várományos helységek közül felvételre került Hollókő Ófaluja és környezete védett műemléki együttes is.

A megye vallási, építészeti értékei közül a leghíresebb Mátraverebély-Szentkút. Magyarország egyik leglátogatottabb zarándokhelyét 2006-ban Nemzeti Kegyhellyé nyilvánították.

1. kép Ipolytarnóci Ősmaradványok belépő épülete

A mai Nógrád megye területét a honfoglaló Árpád a vele érkező törzsfők tulajdonába adta, így jelent meg a Gyarmat, a Jenő, a Keszi és a Tarján nemzetség, akiknek nevét jó néhány település a mai napig őrzi. Szent István az általa létrehozott vármegyrendszerben jelölte ki a

történelmi Nógrád megye határait. Az első világháborút lezáró trianoni békeszerződés után a vármegye területének 42%-át elveszítette. Később Hont vármegyével egyesítették. Több megye-határ-rendezést követően a mai határok 1950-ben alakultak ki. Nevét – a Nógrádi vár után – Nógrádra változtatták és székhelyét Balassagyarmatról Salgótarjába helyezték. Salgótarján neve a honfoglaláskor itt letelepedett Tarján törzstől eredeztethető, amelynek nevéhez a környék vulkanikus képződményének ősi nevét illesztették: Salgó, azaz ragyogó, verőfényes, napsütötte hely.

2. kép Hollókő ófaluja

Településszerkezetét az aprófalvak jellemzik, a települések 62%-a 1000 fő alatti, 34%-a 1000–4999 fő közötti volt. Az utóbbi 12 évben a megye településeinek száma hárommal bővült, 2002-ben Rákócziabánya, 2006-ban Ipolyszög és Somoskőújfalu – kiválva Bátorlyterenyéből, Balassagyarmatból, illetve Salgótarjából – vált önálló településsé.

A 2013. január 1-jei közigazgatási beosztás szerint a megye hat városa (Balassagyarmat, Bátorlytereny, Pásztó, Rétság, Salgótarján és Szécsény) köré szerveződtek a járásai. A legtöbb település a Salgótarjáni és Balassagyarmati (egyaránt 29 település), a legkevesebb a Bátorlyterenyi (8 település) járáshoz tartozik.

A megye földrajzi fekvése a fővároshoz való közelsége miatt is kedvező. A közúthálózat gerincét a 2-es és 21-es számú főútvonalak alkotják, amelyek Budapesttel, az M3-as autópályával és Szlovákiával való összeköttetést biztosítják.

Társadalom

Előzetes adatok alapján Nógrád megye lakónépessége 2014. január 1-jén 198 ezer fő volt, 1,4%-kal kevesebb, mint az előző év azonos időpontjában. 2013-ban a városban élők együttesen a megyei népesség 42%-át adták, ezen belül is a lakók 44%-a Salgótarjában élt. A községek átlagos népessége 931 fő volt. Valamennyi településtípusban csökkent a népesség száma 2012. január 1-jéhez képest. A változás mértéke a községekben kisebb volt, mint Salgótarjában és a többi városban. 2013-ban a megyeszékhely népsűrűsége 4,7-szer nagyobb a megyei átlagnál (79 fő/km²).

Előzetes népmozgalmi adatok alapján 2001–2013 években az ezer lakosra jutó élveszületések száma 7,9–9,3 között változott, 2002 és 2003 kivételével minden évben kisebb volt az országos átlagnál.

Az ezer lakosra jutó halálozások száma viszont minden vizsgált évben magasabb volt az országos átlagnál. A mutató 2013-ban volt a legalacsonyabb, ekkor 14,1 halálozás jutott ezer lakosra. A megyében mindkét nem várható élettartama kedvezőtlenebb az országos átlagnál. Nógrád megyében 2012-ben a férfiak születéskor várható élettartama 70,5 év, a nőké 77,7 év volt.

1. tábla A népmozgalom főbb arányszámai, 2013*

Megnevezés	Nógrád megye	Ország
Ezer lakosra jutó		
élveszületés	8,5	9,0
halálozás	14,1	12,8
természetes fogyás	-5,5	-3,9
tényleges fogyás	-11,6	-3,0
házasságkötés	3,0	3,7

* Előzetes adat.

Az élveszületések és halálozások eredőjeként 2009–2012-ben volt a legmagasabb az ezer lakosra jutó természetes fogyás: 6,3, illetve 7,6 között ingadozott.

Kedvezőtlen társadalmi, gazdasági viszonyai miatt 2001 kivételével valamennyi évben negatív belföldi vándorlási különbözet jellemezte a megyét. Az ezer lakosra jutó értéke 2007 és 2011 között kiugróan magas (-7,5 és -8,5 fő közötti), 2013-ban -5,3 fő volt.

2001-ben 4, az időszak végén 3 házasságkötés jutott ezer lakosra a megyében, a mutató értéke minden vizsgált évben kisebb volt az országosnál.

Általános jelenség, hogy a népesség korstruktúrája az idősebbek felé tolódik. 2013. január 1-jén Nógrádban a gyermekkorúak (0–14 éves) aránya 14%, az aktív korúaké (15–64 éves) 67%, az időskorúaké (65 éves és idősebb) 18% volt.

Száz aktív korúra a megyében 21 gyermek- és 27 időskorú jutott. A gyermeknépesség eltartottsági rátája az országos átlaggal egyező, míg az idős népességé magasabb annál.

Az öregedési index (a száz gyermekkorúra jutó 65 évesek és idősebbek száma) 2013-ban 130 volt a megyében, 10,7 százalékponttal magasabb az országosnál.

Nógrádban 2013. január 1-jén a népesség 48%-a férfi, 52%-a nő volt. Ezer férfira 1088 nő jutott. Az életkor előrehaladtával a 45–49 éves korcsoport felett állandósult a nőtöbbség, amely a férfiak magasabb halandóságának következtében az életkor emelkedésével egyre jellemzőbb. A férfiak átlagéletkora 2013-ban 40,2 év, a nőké 44,8 év volt.

Családi állapot szerint 2013 év elején a 15 éves és idősebb lakónépesség 30%-a nőtlen, hajadon, 45%-a házas, 13%-a özvegy és 12%-a elvált volt.

A 2011. október 1-jei népszámlálás adatai alapján a megyében az általános iskola első évfolyamát sem végeztek aránya a 10 éves és idősebb népességen belül 0,6% volt. Az általános iskola 8. évfolyamát – a 15 évesek és idősebbek közül – a népesség 93%-a végezte el. A 18 évesek és idősebbek 39%-a legalább érettségivel rendelkezett. Egyetemi, főiskolai oklevele a 25 éves és idősebbek 11%-ának volt. A megyei népesség iskolázottsága javult 2001-hez képest. A megfelelő korúakon belül az általános iskola első évfolyamát sem végeztek aránya csökkent, ugyanakkor a 8 osztályt végezteké, az érettségizetteké és a felsőfokú végzettségűeké is nőtt.

Kedvezően alakultak a 15–74 éves népességre jellemző aktivitási adatok és mutatók Nógrádban. A csökkenő népességszám ellenére a foglalkoztatottak száma és a foglalkoztatási arány egyaránt emelkedett. A munkanélküliségi ráta 2013-ban 15,3%, az aktivitási arány 51,4% volt.

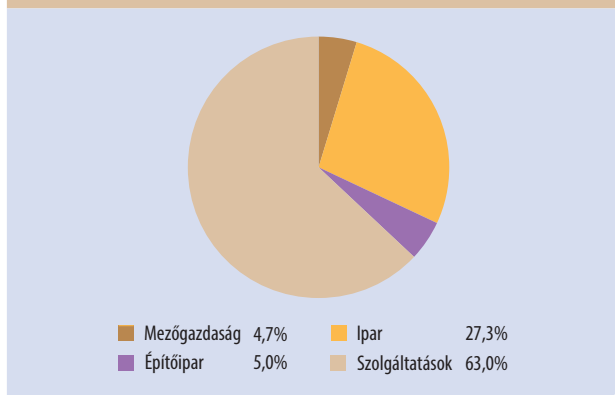
2013-ban az aktivitási, illetve a foglalkoztatási arány a megyék között Nógrádban a legalacsonyabb, a munkanélküliségi ráta Szabolcs-Szatmár-Bereg után a második legmagasabb volt. Száz foglalkoztatottra 130 munkanélküli és inaktív kereső jutott 2013-ban, míg országosan 94 fő.

Nógrád megyében az állandó népesség 41%-a volt adófizető 2012-ben, országosan 44%. Az adófizetők munkavállalási korú állandó népességen belüli hányada a megyében 63%, országosan 68%. Egy adófizető személyi jövedelemadó alapja 1591 ezer forint volt, ez 297 ezer forinttal alacsonyabb az országos átlagnál.

Gazdaság

A 2012. évi előzetes adatok alapján a bruttó hazai termék (GDP) mindössze 0,9%-a képződött Nógrád megyében. Az egy főre jutó bruttó hazai termék 1 millió 233 ezer forint volt, az országos átlag 44%-a, a megyék átlagának 58%-a. Az egy főre jutó GDP alapján Nógrád utolsó a megyék és Budapest rangsorában.

1. ábra A bruttó hozzáadott érték gazdasági ágak szerint, 2012

A bruttó hozzáadott érték összevont nemzetgazdasági ágak szerinti megoszlása 2012-ben Nógrádban közel azonos volt az országos arányokkal. A mezőgazdaság hozzájárulása megegyezett, az iparé és az építőiparé meghaladta az országos hányadot. A szolgáltatás jellegű nemzetgazdasági ágak aránya a megyében alacsonyabb az országosnál.

Nógrád megye gazdaságában az ipar meghatározó jellegű. A XX. század 60-as, 70-es éveiben a bányászat, a kohászat, fémfeldolgozás, az üveg- és csempegyártás kiemelkedő jelentőséggel bírt. A rendszerváltás után megszűnt a bányászat, a nehézipari gyárak, üzemek gazdasági társaságokká alakultak, továbbá a piaci viszonyokhoz jobban alkalmazkodó kis- és középvállalkozások jöttek létre. Jelentősen átalakult az ipari termelés ágazatonkénti összetétele. Az ipar húzóágazatává vált a gépipar, miközben a fémalapanyag és fémfeldolgozási termékek gyártása, valamint a nemfém ásványi termékek gyártása veszített jelentőségéből.

Magas az ipari értékesítésen belül az export aránya, ez a piaci viszonyok változására érzékenyette az ipari termelés alaku-

lását. Az acélipari termékek egy részének a gyártása megszűnt, ugyanígy az üvegyapot előállítására és a nagy múlttal rendelkező öblösüvegyártás is. Ez utóbbi 2012-ben újraindult. A tűzhelygyártás mellett jelentőssé vált a közkedvelt kandallók gyártása is. A gépiparon belül az elektronikai termékek, alkatrészek, járműalkatrészek termelése kiemelkedő.

A megyei telephelyű 4 főnél többet foglalkoztató ipari vállalkozások előzetes adatai szerint 2013-ban 168,1 milliárd forint termelési értéket állítottak elő, összehasonlítva áron 2,7%-kal többet, mint egy évvel korábban. A termelési érték az országos 0,7%-a volt, a megyék közötti rangsorban a legalacsonyabb. Az egy lakosra jutó termelési érték (843 ezer forint) ebben a létszám-kategóriában 35%-a az országosnak.

Az ipari termelés előző évhez viszonyítva 1,3 százalékponttal meghaladta az országos bővülést. 2011–2013 között hullámzóan alakult a teljesítmény Nógrádban, 2012-ben több mint 10%-kal visszaesett az egy évvel korábbihoz képest. Nagyrészt az export alakulása tette lehetővé, hogy 2013-ban az ipari vállalkozások bővíteni tudták a termelésüket.

Az építőipar 2012-ben a bruttó hozzáadott érték 5%-át állította elő. A gazdasági ág teljesítményét jelentősen befolyásolta a gazdasági válság, ezen belül a beruházások, a lakásépítés visszaesése. A megyei székhelyű építőipari termelés volumene 2007-től folyamatosan csökkent, 2013 volt az első év, amikor a 6,8 milliárd forintos termelési érték összehasonlítva áron 9,2%-kal meghaladta az előző évit. Az egy lakosra jutó építőipari termelés 2013-ban több mint 34 ezer forint volt, az országos 27%-a. A megye építőipari termelésének 39%-a épületek építése, 16%-a egyéb építmények építése, 45%-a speciális szaképítés volt.

A mezőgazdaságból származott a bruttó hozzáadott érték 4,7%-a 2012-ben. Nógrád megye természeti adottságai – a domborzati viszonyok, a talaj minősége – kedvezőtlenebbek az országos átlagnál. Kevés a gazdaságosan művelhető szántóterület, magas az erdőterületek aránya. Az összes földterület negyede szántó, 39%-a erdő volt 2013. május végén. Az előző 21,9 százalékponttal alacsonyabb, az utóbbi 18,5 százalékponttal magasabb az országos átlagnál.

A mezőgazdaság kiemelkedő növényei a búza, a kukorica, a napraforgó, a burgonya, az utóbbi évben a repce és a héj nélküli olajtökmag. Veszítettek jelentőségükből, de még mindig nagy területet foglalnak el a bogoyós gyümölcsök.

Az állattenyésztésben belül a szarvasmarhatartás egyre elterjedtebb a megyében, 2013. december 1-jén a 15 ezres állomány

1,9%-a volt az országosnak. Jól hasznosítja a legelőket a 12 ezer juhállomány. 2013. december 1-jén 257 ezer volt a tyúkfélék száma.

A kereskedelmi szálláshelyeken 2013. július 31-én 3347 férőhely várta az ide látogatókat, ez 11%-kal kevesebb az előző év azonos időpontjánál. Nógrád megye kereskedelmi szálláshelyeire 2013-ban 49 ezer vendég érkezett, 16%-kal több mint egy évvel korábban. A vendégszám 0,6%-a volt az országosnak. A vendégeken belül alacsony a külföldiek aránya, 2013-ban 3,3 ezren szálltak meg a kereskedelmi szálláshelyeken, az összes vendég 6,8%-a.

A vendégek 116 ezer vendégéjszakát töltöttek a megyében, ebből 9,2% a külföldi vendégéjszaka aránya. Az átlagos tartózkodási idő 2,4 vendégéjszaka volt. Az egyéb szálláshelyek (2009-ig magán szálláshelyek) népszerűek a megyébe látogatók körében. 2012-ben 2,2 ezer férőhelyen 13,2 ezer vendég 37,6 ezer vendégéjszakát töltött el.

A vállalkozások jelentik az értékteremtő tevékenység szervezeti hátterét. Nógrádban 2013 végén 23 351 regisztrált vállalkozást tartottak nyilván, 22%-a társas vállalkozás, 78%-a önálló vállalkozó volt. Az egy évvel korábbihoz képest 1,3%-kal bővült a regisztrált vállalkozások száma. Ezer lakosra 118 vállalkozás jutott, az országos átlag 69%-a. A vállalkozások 38%-át a mezőgazdaság, tizedét a kereskedelem, gépjárműjavítás nemzetgazdasági ágban regisztrálták, ezt követte az ingatlanügyletek (8,6%), valamint a tudományos és műszaki tevékenység (7,3%).

Nógrád megyében 4 ipari park található, Salgótarjánban, Balassagyarmaton, Rétságon és Bátorterenyén. A salgótarjáni és a bátorterenyei ipari park a 21-es, a balassagyarmati a 22-es, a rétsági a 2-es közlekedési főútvonal mellett helyezkedik el. Budapest közelsége kedvező a betelepülni vágyó cégek számára.

Kiemelt értékeink

Nógrád megye értékét, turisztikai vonzerejét a természeti környezet, a palóc néphagyományok és számos történelmi műemlék jelenti. Az építészeti örökség területi elhelyezkedésének sűrűsége szempontjából Magyarország egyik leggazdagabb megyéje. A kultúrtörténeti értékek közül a Salgói és Somoskői várat emeltük ki.

3. kép A Somoskői vár, háttérben Salgó vára

A SALGÓI VÁR ÉS KÖRNYEZETE

Salgótarjától észak-keleti irányban, a legmagasabb, 625 m magas bazaltcsúcson épült fel a megyeszékhely szimbólumává vált Salgó vára. A várat a Kacsics-nemzetség építette a XIII. században, a népnyelv szerint a tatárjárás után. A vár alatt elterülő kisközséget (ma Salgóbánya, ami Salgótarján településrésze) 1439-ben említik először az oklevelek. A vár keletkezése ettől korábbra tehető, 1341-ben Castrum Somlo néven szerepelt. 1460 nyarán elfoglalták a Husziták, akiktől Mátyás király serege még az év őszén visszafoglalta a várat. A XVI. század elején Szapolyai János birtokolta a Salgói végvárat. Ez az időszak volt Salgó fénykora, ekkor történt a teljes kiépítése, a korabeli történetek szerint palotaként működött. A század közepére már ezt a vidéket is fenyegette az ország középső területeit elfoglaló török sereg.

4. kép Salgó vára

A monda szerint 1554-ben furfangos módon foglalta el a török a várat. Egy ködös őszi reggelen a várbeliek látták a szomszédos hegytetőről feljüket irányuló óriás ágyú körvonalait, amelytől megijedtek. Már érkezett is a török követ hírül hozva, hogy a bég hatalmas ágyújával szétlöveti a várat, ha nem adják át. A megriadt, „nyúlszívű” várvédők félelmükben csata nélkül hagyták, hogy a török bevonuljon a várba. Később látták, hogy a félelmetesnek látszó ágyú egy kerekekre rakott vastag fatörzs volt valójában.

Közel négy évtized múltán az 1593–94. évi nagy felszabadító háborúk során hódították vissza a magyarok a várat, mely a visszafoglalás alatt romba dőlt. A bevonuló győztes katonaság a maradék védőműveket is megsemmisítette, míg az elkövetkező évszázadokban az időjárás tovább rombolta a várrom állapotát.

A vár szabálytalan alaprajzú. Falai csigavonalban elrendezett falszorosokat alkotnak. A felső vár keleti, kiemelkedő végén áll az egykor többszintes torony újonnan lefedett maradványa. Tőle nyugatra húzódik a keskeny várudvar. Ennek északi oldalán nyílik a bejárat, amely előtt a ciszternát is befoglaló előépítmény maradványa látható. A felső várat a déli oldal kivételével félkörívben

5. kép „Bazaltzsákok” a vár alatt

alsó vár övezi.

A várból csodás panoráma nyílik a völgyben fekvő megyeszékhelyre. Kedvező időjárás esetén a Magas-Tátra hegyvonulata is látható.

Az 1980-as években kezdték meg a környék régészeti feltárását, majd a vár helyreállítását.

A 2002. évi régészeti ásatások megerősítették, hogy az alsóvár belső oldalához épületek is kapcsolódtak. A feltárás során a vár pusztulási rétegeiből zöldmázás és mázatlan kályhacsempék kerültek elő, amelyeken Szent Pétert, Szent Pált, Szent Imrét, Ábrahámot, illetve országcímert tartó angyalokat ábrázoltak a korabeli mesterek. Ezek feltehetően a XV. századból származnak.

6. kép Kis-Salgó, Boszorkánykő-szikla

A Salgó vár és környéke, mint természetvédelmi terület 1964 óta védett. 1989-ben hozták létre a Karancs-Medves Tájvédelmi Körzetet, melynek a vár is része.

A vár mellett található a Kis-Salgó csúcsa, más néven Boszorkánykő szikla. A néveredethez kapcsolódó monda szerint a középkorban itt szabadultak meg a boszorkánysággal megbélyegzett asszonyoktól. A szikla körül geológiai tanösvényt is kialakítottak, ami a több mint 2 millió éve lezajlott bazaltvulkanizmus következtében kialakult kőzettani jellegzetességeket mutatja be.

A Salgó vár és a Boszorkány-kő környékén tavasszal nyílik a fekete kökörtin, Magyarországon védett, vidékünk egyik legértékesebb virága. Népies elnevezése „tikdöglesztő” is utal arra, hogy mérgező növény, de gyógyhatású anyagokat is tartalmaz. Tavaszi rétek, sziklagyepek bársonyos szirmú virága.

A vár környezetében több, a vidék élővilágát, geológiai jellemzőit bemutató kiállítóhely, tanösvény található. Példa erre a Somoskőt és Eresztvényt (a Salgó vár tövében található szabadidőhely) összekötő Petőfi sétány, a különböző vulkáni formákat, a kő- és szénbányászat emlékeit feltáró szilváskői tanösvény, valamint a Nógrád megye jellemző kőzeteit bemutató magyarbányai kőpark.

A Salgó vár irodalmi vonatkozású érdekessége, hogy itt a vár falainál alkotta Petőfi Sándor Salgó című versét. A költő 1845 nyarán felvidéki barangolásai során látogatott el Somoskő és Salgó vidékére. A várromon letelepedve a következőket írta:

„Talán nem volt Magyarországon vár, mely olyan közel szomszédja lett volna a csillagoknak, mint Salgó. Sokáig ültem legfelső csúcsán: tekintetem mérföldeken, lelkem századokon túl barangolt.”

A tájképi, ipartörténeti emlékekben bővelkedő Medvesvidék és benne a Salgói vár széles körű megismertetését tűzte ki célul a 2013-ban először megrendezett Medvesi Fotós Maraton. A 48 órás folyamatos program során éjszakára a salgói vár is kivilágításra került. Nappal jelmezbe öltözött lovak hozták vissza a középkor hangulatát. Ez a hely a világ első határon átnyúló geoparkjának, a Novohrad-Nógrád Geoparknak a központi területe.

A SOMOSKŐI VÁR ÉS KÖRNYEZETE

A Salgói várból is jól látható az attól 3 km-re fekvő szintén vulkáni bazaltkúpra épült Somoskői vár.

A vár építéséről oklevél nem, viszont egy máig élő legenda maradt fenn az utókor számára.

1241-ben a tragikus következményű muhi csata után IV. Béla és kísérete rejtett erdei utakon menekült a vidéken, és egy éjszakát töltött az akkor még üres somoskői bazaltkúpon. A felgyújtott falvakból odamenekült bujdosó és segítségért könyörgő népnek megígérte, hogy ha elmúlik a tatár veszedelem, várat építtet ott, hogy óvja a környék lakóit az esetleges újabb támadástól.

Az első írásos emlékek szerint a korai vár magját szintén a Kacsics nemzetség emelte a tatárjárás után a XIII. század második felében. Az építéshez a környék jellegzetes anyagát, a vulkánkitörésből származó sokszögletes bazaltoszlopok egy részét is felhasználták. Többek között Csák Máté, később Szécsényi Tamás, majd az Ország- és a Losonczy család is birtokolta a várat. A XVI. század első felében a vár védőműveit jelentősen átépítették, ekkor emelték hatalmas ágyútoronyait. A vár két évtizedig ellenállt a török hódításnak, végül 1576-ban elfoglalták Ali bég vezetésével. A törökök nem sokáig maradtak a vár urai, 1596-ban a helyőrség csata nélkül feladta a várat, amely ezt követően a magyar Forgách Zsigmond birtoka lett. Végső romlását az 1682-es füleki várostrom idején a környéken portyázó tatár lovasok okozták. A Rákóczi-szabadságharcban (1703–1711) nagyobb szerepet nem kapott, az osztrák hadvezetés mégis lerombolásra ítélte. Végül nem robbantották fel, hanem felgyújtották. Ettől kezdve a vár elveszítette hadi fontosságát, katonai szerepe nem volt, pusztulása megindult. Az 1970-es években kezdték el a helyreállítását.

A várnak két kerek tornya volt, a bejáratot a harmadik torony védte. Napjainkban az egyik torony rekonstruálva, a másik kettő romjaiban látható.

7. kép Somoskői vár

A magyar-szlovák határon álló vár a nevét a magyar oldalon lévő Somoskő településről kapta.

A műemlék – bár Somoskő főutcájának közelében áll – 1920 óta Szlovákiához tartozik. (Korábban Magyarországról csak a somoskőújfalui országhatáron átkelve, közel 20 kilométeres kerülővel lehetett eljutni a hajdani vár romjaihoz.) A schengeni egyezmény életbe lépése óta teljesen szabadon látogatható a vár a magyar oldalról.

A vár irodalmi kötődése, hogy a legenda szerint az 1570-es években a somoskői várban szövődött Balassi Bálint és Losonczy Anna szerelme. Balassi Bálint gyakran látogatta itt Annát, akihez később a (kor szokásainak megfelelően a költő álnevet adott szerelmének) Júlia verseket írta.

Petőfi Sándor látogatásának emlékére a vár alatti magyar oldalon lévő kis kunyhót Petőfi Emlékkunyhónak nevezték el. A költő itt tartózkodása idején maga is átlátogatott a somoskői várból a salgói várba, így tiszteletére a két várat összekötő turistaút a Petőfi-sétány nevet kapta. Az 1845-ben született Úti rajzokban így ír a költő:

„Somoskő nem nagy vár volt, nem is nagy hegyen fekszik... de bámultam építését, mely gyönyörű öt-hat-hét-szögű kövekből van. Oldalában elszórva hevernek a hasonnevű falu házai, melynek lakói csaknem idillikus életet élnek még... Ide Salgó egy órányira esik. Azt beszéltek e faluban, hogy mikor Salgón a török volt, innen a somoskői várból oda lőttek a magyarok, s egy töröknek, ki evett, épen a kanalat lötték ki a kezéből...”

A várhegy oldalában geológiai érdekesség a híres bazalttömlés és a letöredezett vulkáni tufából keletkezett kötenger.

8. kép A somoskői bazaltömlés

A somoskői „bazalt-orgonák” a területen lejártszó, egykori vulkanizmus különleges bizonyítékai. Ez a geológiai ritkaság az egykori vulkán kitörések keletkezett, amikor a forró láva íves-oszlopos formában szilárdult meg, létrehozva helyenként a 8–9 méter magasságú, orgonasípkra emlékeztető bazaltképződményeket. A bazaltömlés a szlovák oldalról, Bükkrétpusztáról kiinduló geológiai tanösvény része is egyben.

A kőtenger a várhegy északi oldalán felgyülemlett bazalt törmelékanyag. Egy része természetes úton keletkezett a pleisztocénkorban az öt- és hatszögletű bazaltoszlopok mállás-termékeként. A kőtenger felső része a vár építésekor használt építőanyaggal bővült.

Közvetlenül a Somoskői vár lábánál, a szlovák határ mellett, a magyar oldalon, 15 hektáron terül el az Ipoly Erdő Zrt. Vadasparkja, ahol természetes környezetben figyelhetők meg a területen honos vadállatok (muflon, dámszarvas, őz, vaddisznó).

A kultúrtörténeti értékek és a természetvédelmi területek határon túli összefonódása is az egyik pillére a határon átnyúló magyar-szlovák együttműködésnek. E területen az összefogást a Novohrad-Nógrád Geopark testesíti meg. Az értékőrzés, nevelés, ismeretterjesztés, tudományos kutatás mellett szerepe jelentős a megyében napjainkban megvalósuló ökoturisztikai fejlesztésekben, melyek kiemelt területe a két vár és természeti környezete is.

Források:

megye.nograd.hu/
www.nogradgeopark.eu/
www.salgovar.hu/
www.csobancvar.hu/
www.turautak.com/
www.eszakivarak.hu/

Borossay Katalin (összeállította): *Magyarország Műemlékjegyzéke – Nógrád megye*, Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, Budapest, 2005.

Az Országos Monográfiai Központi Szerkesztőbizottság felügyelete alatt és a Nógrád vármegyei helyi munkatársak közreműködésével szerkesztette Dr. Borovszky Samu: *Magyarország Vármegyéi és Városai*, Országos Monográfia Társaság Budapest, 1911.

Genthon István: *Nógrád megye Műemlékei*, Akadémia Kiadó, Budapest, 1954.

Petőfi Sándor: *Úti rajzok, 1845.*

A kiadványban a Novohrad-Nógrád Geopark Nonprofit Kft. és a KSH Miskolci főosztály Salgótarjáni osztálya munkatársainak fényképei láthatók.

© Központi Statisztikai Hivatal, 2014

Felelős kiadó:
Dr. Vukovich Gabriella elnök

Készült a Tájékoztatási főosztályon,
a Miskolci főosztály közreműködésével

Főosztályvezetők:
Freid Mónika, Grábics Ágnes

Felelős szerkesztő:
Zilahy Edina

Szerzők:
Marosszéky Zsuzsanna, Szűcs Lászlóné

Technikai előkészítés:
Némethné Csehi Tünde

Kiadványterv:
Gyulai Katalin

Kézirat lezárva: 2014. szeptember

Internet: <http://www.ksh.hu>

Borítóterv: Lounge Kft.

Nyomdai kivitelezés: Xerox Magyarország Kft. – 2014.086